

Kuidas teatada oma tütarlapsele, et me saame vist lapse?

Ilmunud: Eesti Ekspress 08.06.2022

Doktor Noormann, *alias* üks Eesti paremaid psühholooge ja pedagooge Tõnu Ots, andis 1980ndate aastate noortele suhtenõu ajakirjas Noorus. Täna terminites oli ta üks meie suuremaid suunamudijaid. Nii suur, et temast tegid eraldi laulu koguni kaks Eesti rokilegendid – Ruja ja Gunnar Graps. 1980. aasta septembrikuu numbris valis ta vastamiseks lugeja küsimuse: „Kuidas võidelda sotsiaalse debiilsusega?“. Karmile küsimusele oli ka Doktor Noormanni vastus otsekohene ja karm: „Sotsiaalse debiilsuse vastu on kõige parem rohi ikkagi iroonia ja väljanaermine“. Oma sõnade kinnituseks avaldas ta seejärel rea veidraid küsimusi, mida lugejad talle esitanud olid. Just nende hulgast on pärit ka siinse loo pealkiri.

Täna tundub mulle, et nii küsija kui vastaja olid oma ajast kõvasti ees, sest küsimuses viidatud probleem on vahepeal paisunud. Näiteks maakera ümaruses või vaksineerimise mõttekuses ei kahelnud 1980. aastal veel keegi, nüüd aga küll. Ühismeedia kaasabil on see kasvanud vist üheks kaasaja suurimaks nuhtluseks üldse. Nii suureks, et on nüüdseks põhjustanud koguni sõja Euroopas. Sest küsimus „kuidas denatsifitseerida Ukrainat?“ kuulub olemuslikult kahtlemata pealkirjas tooduga samasse kategooriasse. Paraku just nii see tulevik siinilmas tulebki: tarkus läheb targemaks ja rumalus rumalamaks, ilu kaunimaks ja koledus koledamaks, headus heamaks ja kurjus kurjemaks. Aeg toodab uusi ühiskondlikke vastandumisi üha juurde ning ka vanad ei kao kuhugi. Kas mäletate veel põhikoolis õpitud – igal jõul on vastujõud, igal mõjul vastasmõju? Üks väheseid asju mida üldse saab tuleviku kohta enamvähem kindlalt öelda ongi see, et ta on kasvavalt paradoksaalne, vastuoluline.

Sellegipoolest on Doktor Noormanni vastuses antud retsept sotsiaalse debiilsusega võitlemiseks kehtiv ka täna. Enamgi veel, huumor on (hariduse kõrval) ilmselt parim rahumeelne vahend, mis inimkonnale selleks otstarbeks üldse kasutada on antud. Mitte asjata pole evolutsioon seda omadust inimestes edasi arendanud, eelistades looduslikus valikus ellu jätta pigem parema huumorimeelega indiviide.

Huumoriuurijate sõnul on iga nalja olemuseks vastuolu või ebakõla – seal ärkab korraka ellu justkui mitu teineteist välistavat olukorda või lugu. Nii aitab nali meil ümbritseva maailma vastuolulisusega kohaneda. Huumorit on defineeritud ka kui 'heatahtlikku agressiooni' (kas märkate vastuolu selles sõnapaaris?). Vahel õnnestub selle abil vastaspoolte vahelisi lõhesid sillata ning seeläbi meie muidu multi-polariseeruvat maailmapilti veidigi ühtlustada. Kuid sugugi mitte alati. Sest ka huumor ise jääb olemuslikult otseku millekski määramatuks ja hägusaks, alati paradoksaalseks. Ei eksisteeri mingeid teaduslikke reegleid, mis võimaldaksid nalja tulemusel selle osapoolte käitumises toimuvat muutust ette ennustada. Kõik sõltub kontekstist. Iga nali on riskantne. Läbi ajaloo on valitsejad hukanud nii mõnegi terava keelega narri. Võib meenutada näiteks Cicero, kelle pea keiser Markus Antonius Foorumisse laskis riputada. Või Saddam Husseini, kellel koos nelja vennaga olid kõigil erinevad emad. Selle üle nalja heitnud Iraagi ohvitser Omar Al-Hazza hukati koos perega võikal ja keskaegsel moel. Lähemast minevikust võib meenutada ka näiteks Charlie Hebdo ajakirjanike traagilist saatust. Selleks, et huumor töötaks ühendavalt, peab selle üle suutma naerda ka nalja objekt ise. Hitlerite ja Saddamide juures see enam ei aita. Seal on lõhed kasvanud kuristikeks. Seal aitab ainult jõud.

Sellegipoolest, vabal maal ei pea me huumorit kartma, vaid julgustama. Näiteks tänases Eesti poliitikas on rumaluse ilmingud muu maailmaga võrreldes veel üsna vähearenenud. Üldiselt on need lihtsasti ja üsna leebelt väljanaerdavad ning huumori jaoks on see igati viljakas pinnas. Asjad lähevadki hapuks siis, kui poliitikutel huumorimeel kaduma hakkab. Ju on elu vist nii tõsine asi, et surmtõsiselt seda võtta ei saa ega tohigi.

Eelneval taustal tundub mulle, et esiteks on rumalusevastane huumor üks neid valdkondi, kus rääkimine võib olla kuld ja vaikimine hõbe, mitte vastupidi. Sest vaikides üldjuhul nalja ei saa. Vaikimine lubab rumalusel vaid suuremaks kasvada. Rääkimise vooruslikkust ja vaikimise mõttetust iseloomustab ehk kõige paremini anekdoot, kus töölt koju tulevat meest ootab esikus naine, rinnal silt: „Ma ei räägi sinuga enam ühtegi sõna“. Mees mõtleb, et ju on midagi valesti teinud, aga mis parata. Ohkab ja istub tuppa telerit vaatama. Peagi seisab teleri ette kuri naine, rinnal uus silt: „Kas sa tahad teada, miks?“

Teiseks, hea ühendav huumor ei tööta kunagi selja taga, vaid otse. Nii, et ka nalja objektile on antud vähemalt võimalus kaasa naerda. See ei kehti muidugi ainult huumori puhul. Ka üldisemal tasandil on otsesuhtlus alati parem kaudsest. Ma ei väsi näiteks imestamast muidu tarkade inimeste üle, kelle arvates peaks Eesti suhtlema Venemaaga läbi Brüsseli. No proovige oma naabrimehega läbi vallavalitsuse suhelda ja vaadake mis juhtub. Jamad on garanteeritud. Kui tarvis, siis tuleb meil Eesti eest läbi rääkida kasvõi vanakuradi endaga. Aga teha tuleb seda otse.

Kolmandaks, sellises otsesuhtluses on targad sõnumid alati lihtsad ja selged. Keerutamine ei ole poliitikas mingi kõrgem kunst, vaid rumaluse kindel tunnus. Sestap tasub meil kodanikena küsida, miks ikkagi on näiteks Riigikogu infotund muutunud huumorisaateks gurmaanidele? Või miks oli Jaak Madisoni 11. mail Vikerraadiotele antud usutlus nii naljakas? Või miks räägib rahvasuu, et Jüri Ratase kõrval oli Arnold Rüütel ikka selge jutuga mees?

Guido Viik